

РОЗДІЛ 8

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.985

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ У ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Алябов Ю.В.,
старший викладач

Херсонський державний університет

Стаття присвячена висвітленню деяких особливостей призначення експертиз у процесі розслідування злочинів проти довкілля. Питання доцільності призначення певного виду експертиз слідчий вирішує залежно від характеру та інших чинників вчиненого злочину. У статті надаються рекомендації слідчому щодо організації призначення широкого спектру судових експертиз у розслідуванні злочинів проти довкілля.

Ключові слова: злочини проти довкілля, слідчий, експерт, експертна установа, експертиза, судова експертиза, призначення експертиз, судово-екологічна експертиза.

Алябов Ю.В. / ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ НАЗНАЧЕНИЯ ЭКСПЕРТИЗ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОКРУЖАЮЩЕЙ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ / Херсонский государственный университет, Украина

В статье анализируются некоторые особенности назначения экспертиз при расследовании преступлений против окружающей природной среды. Вопросы целесообразности назначения определенного вида экспертиз следователь решает в зависимости от характера и специфики совершенного преступления. В статье представлены рекомендации следователю по организации назначения широкого спектра судебных экспертиз при расследовании преступлений против окружающей природной среды.

Ключевые слова: преступления против окружающей природной среды, следователь, эксперт, экспертное учреждение, экспертиза, судебная экспертиза, назначение экспертиз, судебно-экологическая экспертиза.

Alaybov Y.V. THE PECULIARITIES OF THE ORGANISATION OF APPOINTMENT OF JUDICIAL EXPERTISE IN THE INVESTIGATION OF CRIMES AGAINST THE ENVIRONMENT / Kherson State University, Ukraine

The article analyses some peculiarities of the organization of appointment of judicial expertise in the investigation of crimes against the environment. The investigation of the crime against the environment, so as any other crime, requires the application of special knowledge and judicial expertise is one of the application forms. The question of the expediency of appointment of a certain type of expertise investigator decides depending on the nature of socially dangerous acts in the field of environment and its specificity. Timeliness appointment and carrying out expertise is of great importance at the stage of preliminary investigation. So the question of the organization of the appointment of expertise in the investigation of crimes against the environment requires proper processing.

To achieve this goal we set the following tasks: to define the range of expertise that are appropriate to appoint in the investigation of crimes against the environment, to determine the organizational and tactical features of appointment of expertise.

In the investigation of crimes against the environment or environmental criminal offenses with appropriate specific characteristics, usually there is a need to use special knowledge and conduct various types of judicial expertise. The special knowledge may be useful in the cases when it is necessary to determine: the chemical composition of the polluted environment and the nature of the pollution; the degree of increase of maximum permissible concentrations of pollutants in the environment, the level of harmful physical effects on the atmosphere and allowable concentrations of toxic radioactive isotopes; causes of death, disease of people or possibility of occurrence of such effects etc. In these cases, the investigator should arrange appointments necessary for the investigation of the spectrum of judicial expertise.

Key words: crimes against the environment, investigator, expert, expert institution, judicial expertise, the appointment of expertise, judicial and ecological expertise.

Постановка проблеми. Розслідування злочину проти довкілля, як і будь-якого іншого кримінального правопорушення, потребує застосування спеціальних знань, однією з форм використання яких є проведення експертизи. Використання спеціальних знань значно розширює можливості органів досудового розслідування, сприяє результативності виконання покладених на них функцій.

Питання щодо доцільності призначення певного виду експертизи слідчий вирішує залежно від характеру суспільно небезпечного діяння у сфері охорони довкілля та його специфіки. Велике значення має своєчасність призначення і проведення експертиз на стадії досудового розслідування. Тому питання організації і тактики призначення експертиз під час розслідування злочинів проти довкілля потребують належного опрацювання.

Ступінь розробленості проблеми. Вагомий внесок у розвиток експертних досліджень у вітчизняній криміналістиці внесли такі відомі вчені, як Т.В. Аверянова, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, А.І. Вінберг, А.В. Дулов, В.Г. Гон-

чаренко, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.Я. Колдін, В.К. Лисиченко, Є.Д. Лукянчиков, О.Р. Росинська, М.В. Салтевський, М.Г. Щербаківський, С.А. Шейфер, М.П. Яблоков та інші [1, с. 74].

Також проблеми використання спеціальних знань під час досудового розслідування досліджувались у роботах вчених-криміналістів Л.Ю. Ароцкера, Т.С. Волчецької, О.І. Галяшиної, Л.М. Головченко, Є.Є. Демидової, О.О. Ейсмана, О.О. Зайцевої, Л.М. Ісаєвої, В.О. Коновалової, М.В. Костицького, В.В. Махової, Н.П. Майліс, О.М. Моїсєєва, М.Я. Сегая, О.Р. Шляхова. У площині кримінального провадження злочини проти довкілля розглядали у своїх працях Л.Г. Бордюгов, О.М. Головань, С.О. Книженко, О.В. Одерій, В.А. Попов, О.В. Ринкова, С.С. Рузметов та ін., однак і дотепер не існує досліджень теорії і практики використання спеціальних знань у процесі розслідування злочинів проти довкілля з урахуванням останніх змін у кримінальному процесуальному законодавстві та наукових досягнень у різних галузях знань.

З огляду на зазначене, метою статті є дослідження особливостей організації слідчим, який розслідує злочини проти довкілля, призначення широкого кола експертиз з урахуванням специфіки об'єкта дослідження, рівня наукових знань і досягнень, а також змін, що відбулися в кримінальному процесуальному законодавстві.

Для досягнення вказаної мети поставлено такі завдання:

- виділити коло експертиз, які доцільно призначати під час розслідування злочинів проти довкілля;

- визначити організаційні особливості призначення таких експертиз.

Виклад основного матеріалу. Під час розслідування злочинів проти довкілля або екологічних кримінальних правопорушень, які мають відповідні специфічні характеристики, як правило, виникає необхідність у використанні різноманітних спеціальних знань і проведення різних видів судових експертиз. Спеціальні знання, зокрема, можуть стати в нагоді у випадках, коли є потреба встановити:

- хімічний склад забрудненого природного середовища і характер такого забруднення;

- ступінь підвищення гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у природному середовищі, рівень шкідливих фізичних впливів на атмосферу і гранично допустимих викидів забруднюючих речовин, допустимих концентрацій токсичних радіоактивних ізотопів;

- причин смерті, захворювання людей або можливості настання таких наслідків;

- причин загибелі або захворювання тварин, риби і птиці, знищення кормової бази водоймищ і пасовищ;

- відповідність санітарно-екологічним вимогам будівельно-технічних проектів, устаткування, технологічних процесів та ін. [2, с. 240].

При цьому найчастіше існує потреба в спеціальних знаннях у галузі санітарної гігієни, санітарної епідеміології та екології, судової медицини, судової ветеринарії, ядерної фізики, хімії, іхтіології, токсикології, рибного господарства, гідротехніки, агротехніки, інших видів техніки і технології. Відповідно, слідчим, який здійснює кримінальне провадження по екологічному кримінальному правопорушенню, можуть бути призначені такі види судових експертиз: екологічна, медико-санітарна, судово-медична, судово-ветеринарна, хімічна, фізико-хімічна, іхтіологічна, агротехнічна, технічна, технологічна та ін. У ряду цих експертиз особливе місце займає екологічна експертиза, що ґрунтується на комплексі знань у сфері взаємовідносин природи і суспільства.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» «судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду» [3].

В оприлюдненому на сайті Міністерства юстиції України проекті Закону України «Про судово-експертну діяльність в Україні», в пункті 12 статті 1, визначено, що «судова експертиза – процесуальна дія, спрямована на отримання (збирання) доказів шляхом проведення дослідження судовим експертом на основі його спеціальних знань матеріальних (матеріалізованих) об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про фактичні дані та обставини справи, що перебуває у провадженні уповноваженого органу (особи)» [4]. Як ми бачимо, суб'єкт законодавчої ініціативи концептуально не змінює визначення терміна «судова експертиза», а лише розширює його характеристику.

Відповідно до наведених норм експертизу проводить експерт. Але призначення експертизи залежить від рішення певної уповноваженої особи. А.В. Дулов і П.Д. Нестеренко зазначають, що якщо «...при проведенні загальної маси слідчих дій слідчий є особою, що виконує дії, то в

цьому випадку його функція змінюється таким чином: у тактиці проведення експертизи слідчий в основному виконує функції організації, контролю та фіксації» [5, с. 249]. Тому важливо звернути увагу саме на організаційно-тактичні особливості різних видів експертиз під час розслідування злочинів проти довкілля.

Слідчий, призначаючи експертизи, має враховувати і терміни проведення експертиз, які залежать, на думку В.І. Пирого, від таких чинників: «...складність дослідження; навантаження експертів; наявність необхідного обладнання; кількість та якість наданих для дослідження об'єктів, матеріалів і поставлених для вирішення питань; середній час, витрачений на проведення цього виду дослідження; ступінь розроблення методики проведення цього виду експертиз» [6, с. 273]. Тобто, крім затримки призначення експертиз слідчим, існують різні об'єктивні і суб'єктивні чинники, від яких залежать якість і час проведення експертиз.

За відсутності стадії порушення кримінальної справи, як слушно зазначає О.В. Одерій, втратила актуальність дискусія щодо допустимості проведення експертизи до порушення кримінальної справи. Тепер судову експертизу слідчі можуть призначати відразу після реєстрації повідомлення про кримінальне правопорушення в Єдиному реєстрі досудових розслідувань

[7, с. 231], а отже, слідчий має змогу скоротити час, потрібний для призначення експертизи, що є досить важливим для інтересів розслідування.

Розслідування злочинів проти довкілля вимагає застосування спеціальних знань із різних галузей науки, оскільки коло об'єктів дослідження по цих справах різноманітне. У методиці розслідування екологічних кримінальних правопорушень складається система типових експертиз, серед яких центральне місце посідає судово-екологічна експертиза, що сьогодні перебуває в стадії формування. Ця експертиза є комплексним дослідженням, що здійснюється спеціалістами в галузі екології разом із медиками, біологами, зоотехніками, ветеринарами, хіміками, гідрологами, агротехніками, інженерами з очисних споруд, технологами виробництв, що пов'язані з утворенням шкідливих відходів.

Предмет судово-екологічної експертизи визначається особливостями знань різних галузей екологічної науки: екології людини, інженерної екології, соціальної екології. Об'єктами такої експертизи у широкому розумінні є навколишнє природне середовище (біосфера), стан біосфери внаслідок антропогенного впливу, впливу господарської діяльності людини. До компетенції експертів у галузі екології належить визначення:

- критичного рівня забруднення (КРЗ) навколишнього середовища для даної місцевості, перевищення якого становить небезпеку для здоров'я населення і стану якості середовища;

- гранично допустимих викидів (ГДВ) шкідливих речовин у водоймища, атмосферне повітря, ґрунт та інших шкідливих впливів на довкілля, допущених певним виробничо-господарським об'єктом;

- гранично допустимих концентрацій (ГДК) шкідливих речовин в атмосферному повітрі, водоймищах, ґрунті, дійсно встановлених відповідними контролюючими компетентними органами;

- стандартів якості довкілля, що передбачені для діючих виробничо-господарських об'єктів;

- екологічної шкоди, заподіяної в результаті порушення правил охорони навколишнього природного середовища;

- причин заподіяння екологічної шкоди;

- дефектів проектування, планування й експлуатації об'єкту, що могли спричинити екологічну шкоду;

- можливості уникнути порушення правил охорони довкілля;

– причин і умов, що сприяли порушенням правил екологічної безпеки.

Для проведення судово-екологічної експертизи доцільно залучати спеціалістів державних органів, що здійснюють державну екологічну експертизу (Державна гідрометеослужба, Міністерство охорони здоров'я та ін.), працівників судово-експертних установ Міністерства юстиції (біологів, ґрунтознавців, хіміків) із питань, що входять до їхньої компетенції.

У зв'язку з тим, що диспозиції статей 241-243 КК України [8, с. 643] визначають ці злочини закінченими з моменту забруднення водних об'єктів, атмосферного повітря, часто виникає необхідність проведення судових експертиз для встановлення самого факту забруднення й обставин забруднення певної території або акваторії конкретним підприємством, судном тощо. Для вирішення таких питань призначаються судово-технічна, судово-технологічна, судово-хімічна, судово-агротехнічна, судово-гідрометеорологічна, судово-біологічна експертизи.

Для встановлення окремих обставин, пов'язаних із наслідками забруднення водних об'єктів або атмосферного повітря, крім названих експертиз можуть також призначатись судово-медична, судово-ветеринарна, судово-іхтіологічна експертизи.

Судово-технічна експертиза призначається для оцінки технічного стану захисного, очисного й уловлюючого обладнання підприємства або судна, для виявлення його дефектів, безпосередніх технічних і організаційних причин дефектності роботи обладнання, а також обставин, які цьому сприяли. Також судово-технічну експертизу призначають для з'ясування причин виходу з ладу очисних споруд, каналізаційних мереж, а також для визначення кола осіб, які є відповідальними за порушення встановлених правил, і зв'язку цього порушення з конкретною екологічною подією.

Питання, які слідчий може ставити на вирішення технічної експертизи:

- чи відповідають вимогам екологічної безпеки технічна документація і технічне обладнання, і якщо ні, то чому;
- чи справний конкретний технічний засіб, і якщо ні, у чому виявляється несправність, з якої причини виникла, як впливає на навколишнє природне середовище;
- чи була технічна можливість для своєчасного виявлення несправності або її усунення;
- які технічні причини викидів або скидів, що містять шкідливі речовини в концентраціях, які перевищують гранично допустимі;
- чи не допущено порушення екологічних норм під час певних робіт (монтаж, експлуатація очисної споруди тощо), чи є ця ситуація аварійною;
- чи мало конкретне підприємство можливість забезпечити екологічну безпеку виробництва з урахуванням наявного обладнання;
- чи правильно здійснювався контроль за обладнанням, чи забезпечувався його своєчасний ремонт [9, с. 417].

Судово-технологічна експертиза вирішує питання роботи технологічного обладнання (в тому числі очисного) в конкретному виробничому процесі, пов'язаному з утворенням відходів, викидів, скидів шкідливих речовин, які потребують відповідної очистки й знешкодження, а також з роботою двигунів та іншого обладнання суден, що викликає необхідність скидання речовин. Судово-технологічну експертизу слідчий призначає для виявлення на діючому промисловому підприємстві або промисловому об'єкті порушень технологічного процесу, які можуть викликати екологічно шкідливі наслідки. На вирішення експертизи слідчий може винести такі питання:

- чи відповідає проекту на конкретному підприємстві технологія очищення газових викидів або стічних вод;
- чи відповідає затвердженій документації хід технологічного процесу та його результати;

– які технологічні причини викидів у доквілля неочищених відходів виробництва та стічних вод у концентраціях, що перевищують гранично допустиму концентрацію [9, с. 417].

Судово-хімічна, судово-агротехнічна, судово-гідрометеорологічна експертизи призначаються для встановлення факту забруднення певної території або акваторії, водних джерел, підземних вод неочищеними і незнешкодженими стічними водами, викидами або відходами, що заподіяли або можуть заподіяти шкоду здоров'ю людей або рибним запасам, а також забруднення атмосферного повітря шкідливими для здоров'я людей відходами промислового виробництва, забруднення моря речовинами, шкідливими для здоров'я або для живих ресурсів моря, або іншими відходами і матеріалами, які можуть спричинити збитки зонам відпочинку або перешкоджати іншим законним видам використання моря.

Із цією метою перед експертом відповідної спеціальності слідчий може поставити такі питання:

- 1) чи не містять відібрані проби води (повітря, ґрунту) будь-які шкідливі речовини; якщо містять, то які саме;
- 2) які особливості (вид, склад тощо) вказаної речовини, що виявлені в пробі, що надається для експертного дослідження;
- 3) чи однакові запропоновані для експертного дослідження речовини, що виявлені в даному районі (просторі), й отримані зразки викидів, скидів, відходів.

Для вирішення зазначених питань може призначатись також судово-матеріалознавча експертиза нафтопродуктів, мастил, паливо-мастильних матеріалів тощо.

Оскільки під час розслідування забруднення вод і атмосферного повітря треба встановити, чи не спричинило таке забруднення шкоди здоров'ю людей, у ряді випадків необхідно провести судово-медичну експертизу потерпілих і речових доказів для вирішення таких питань:

- якою речовиною і якою її кількістю (дозою) спричинено шкоду здоров'ю даної особи;
- яким шляхом (через дихальні шляхи, органи травлення, зовнішні покриви) шкідлива для здоров'я речовина потрапила в організм;
- чи виявлено будь-яке захворювання у даної особи, і якщо так, яка його причина;
- чи не втратила дана особа працездатності внаслідок забруднення водоймища (атмосферного повітря) певною речовиною, а якщо так, то який ступінь втрати працездатності.

Велике значення для встановлення факту й обставин спричинення шкоди рибних запасів прісних водойм і моря має проведення судово-іхтіологічної експертизи, яка може вирішити питання:

- які причини загибелі риби в даному районі акваторії;
- якою речовиною викликано отруєння риби;
- скільки часу минуло з моменту отруєння риби;
- яку шкоду може спричинити рибним запасам забруднення даного району акваторії виявленими у воді шкідливими речовинами;
- яких заходів необхідно вжити для усунення шкідливих наслідків, викликаних забрудненням даного району акваторії, що призвели до скорочення рибних запасів (живих ресурсів моря).

Судово-ветеринарну експертизу призначають у разі загибелі тварин і водоплавної птиці, що була викликана скиданням у водоймище неочищених стічних вод. Об'єктами дослідження можуть бути трупи різних тварин і птахів, забруднені пасовища, водопої, корми, вироби та продукти тваринного походження. На вирішення експертів ставляться такі питання:

- коли настала смерть тварини;
- якою є причина захворювання тварини;
- якою речовиною викликано отруєння;
- яким шляхом отруйні речовини потрапили в організм тварин;

– чи не є причиною загибелі або захворювання тварин скидання у водоймище неочищених стічних вод, шкідливих відходів виробництва.

Судово-хімічну експертизу призначають для вирішення питань про те, чи є в представлених зразках води (повітря) забруднюючі речовини або сполуки, не властиві її нормальному стану, і якщо так, то які саме, в яких концентраціях; чи перевищують вони гранично допустимі норми; чи належить ця речовина до розряду токсичних; протягом якого часу зберігається та чи інша речовина у воді; чи є можливість утворення токсичних хімічних сполук у певних умовах та ін.

Біологічна експертиза визначає наявність у досліджуваних об'єктах шкідливих біологічних та бактеріологічних речовин і дає змогу вирішити питання:

– чи належить цей об'єкт до тих біологічних категорій, що чинять шкідливий вплив на довкілля;

– чи наявні в пробах, що досліджуються збудники захворювань, і якщо так, яких саме;

– чи припустимо використовувати дані мікроорганізми без застосування спеціальних заходів щодо запобігання їх розмноженню та ін.

Гідрометеорологічна експертиза встановлює, чи могли конкретні відходи виробництва поширитись від джерела забруднення на певну відстань у конкретній гідрометеорологічній ситуації. Експерту слідчий може ставити такі питання:

– в якому напрямку та на якій площі могли поширитися шкідливі забруднюючі речовини від певного джерела викидів за певних умов;

– якою повинна бути концентрація викинутих конкретним об'єктом забруднюючих речовин на певній території залежно від певних умов (висота вивідних труб, обсяг викидів, напрямок і швидкість вітру, температура, вологість повітря);

– чи могли отрутохімікати з визначеного об'єкту потрапити на конкретну територію повторним шляхом;

– який об'єм води випаровується з конкретного водоймища за певних погодних умов.

Агротехнічну експертизу призначають у разі заподіяння шкоди під час обробки агрохімікатами і пестицидами сільськогосподарських культур. Слідчий може поставити експерту такі питання:

– якою є причина загибелі (пошкодження) сільськогосподарських культур;

– чи не порушені агротехнічні правила, що забезпечують екологічну безпеку під час проведення певних робіт (зберігання, транспортування, застосування добрив, отрутохімікатів), а якщо так, то які саме;

– чи могли такі забруднення викликати шкідливі наслідки для сільськогосподарського виробництва;

– яким є обсяг матеріального збитку, завданого сільськогосподарському виробництву внаслідок порушення агротехнічних правил.

– чи дотримувались у даному аграрному підприємстві порядку поводження з добривами, отрутохімікатами, пестицидами, і якщо ні, то в чому полягали відхилення від належного порядку.

Після отримання висновку експерта слідчий має здійснити перевірку й оцінку висновку експерта, що включає такі види аналізу: дотримання процесуального порядку призначення та проведення судової експертизи; компетентність експерта (чи не вийшов експерт за межі своїх повноважень); достатність об'єктів дослідження, що були подані експертові; повнота відповідей на поставлені запитання; відповідність висновків іншим фактичним даним, які містяться в матеріалах кримінального провадження; ступінь узгодженості між дослідницькою частиною та підсумковим висновком експерта; обґрунтованість експертного висновку та його узгодженість з іншими матеріалами кримінального провадження; відповідність висновку експерта поставленим питанням; повнота та наукова обґрунтованість висновку експерта; належність до кримінального провадження, допустимість і достовірність висновку як доказу [9, с. 431].

Висновки. Отже, як ми бачимо, під час розслідування злочинів проти довкілля від слідчого залежить оперативність і скомбінованість в організації призначення широкого кола судових експертиз, за допомогою яких можна сформулювати належну доказову базу. Залучення експерта слідчим та призначення судової експертизи виступають обов'язковими елементами системи слідчих (розшукових) дій, які здійснюються в процесі розслідування злочинів проти довкілля, а висновок експерта постає важливим джерелом доказування причетності конкретної особи до вчинення цієї категорії суспільно небезпечних діянь.

Важливим елементом діяльності слідчого є оцінка висновку експерта, яка виступає необхідною й обов'язковою функцією щодо встановлення належності до кримінального провадження даних, що вміщено у висновку експерта, їх допустимості і достовірності.

ЛІТЕРАТУРА

- Єфімов М.М. Організаційно-тактичні особливості призначення експертиз при розслідуванні хуліганства / М.М. Єфімов, Ю.А. Чаплинська // Криміналістичний вісник. – 2014. – № 2 (22). – С. 74–80.
- Практикум по криміналістиці / [Васильєв А.Н., Герасимов В.Н., Колдин В.Я. и др.] ; под ред. Н.П.Яблокова. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 431 с.
- Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII : станом на 17 травня 2012 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
- Проект Закону України «Про судово-експертну діяльність в Україні», оприлюднений 06.08.2013 року на сайті Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>.
- Дулов А.В. Тактика следственных действий / А.В. Дулов, П.Д. Нестеренко. – Мн. : Вышэйша школа, 1971. – 272 с.
- Пиріг І.В. Теоретичні основи експертної діяльності органів внутрішніх справ: монографія / І.В. Пиріг. – Дніпропетровськ : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. – 312 с.
- Одерій О.В. Спеціальні знання у досудовому розслідуванні злочинів / О.В. Одерій // Сучасні проблеми криміналістики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 27-28 вересня 2013 р.). – Одеса, 2013. – 269 с.
- Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Канон, А.С.К., 2001. – 1104 с.
- Одерій О.В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія / О.В. Одерій. – Харків : Діса плюс, 2015. – 528 с.